

М. К. Наснко, д-р філол. наук, проф.
e-mail: list2111@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

"ФІЛОЛОГІЧНИЙ СЕМІНАР" І ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

"Філологічний семінар" (первісна назва "Семинарий русской филологии") був спочатку (з 1904 р.) спеціальним навчальним курсом у процесі підготовки фахівців-філологів Київського університету, а в 1907-му році і пізніше він став своєрідною студією, на яку збиралися студенти, що спеціалізувалися на вивченні історії й теорії літератури. У 20–30-х роках ХХ ст. семінар припинив існування, а його учасників було репресовано чи розстріляно. Творчість Тараса Шевченка (через тодішню ідеологію Російської імперії, для якої поет був ворожим) дуже повільно ставала предметом дослідження серед "семінаристів". У пропонованій студії йдеться про перші й пізніші їхні публікації на шевченківську тему, але в основному – про шевченкознавчі мотиви в доповідях на семінарі, який був відроджений у середині 90-х років ХХ ст. Автор аналізує ці мотиви з позицій сучасного літературознавства, акцентуючи увагу як на "позитивних" поглядах щодо постаті і творчості Шевченка, так і на полемічних моментах у сприйнятті і трактуванні його як поета та особистості.

Ключові слова: філологічний семінар, Тарас Шевченко, художні мотиви творчості, поетика, переклад, національна своєрідність, світове значення творчості поета.

Нагадаю хрестоматію: з іменем Тараса Шевченка пов'язується рівень розвитку не лише національної свідомості українців та її літератури, а й літературознавства: яке розуміння ним Шевченка, такий і його зміст. Як в англіїців усе пов'язується з іменем Шекспіра, в іспанців – Сервантеса, в італійців – Данте, в поляків – Міцкевича й ін.

Тарас Шевченко – це насамперед його "мала батьківщина" – Звенигородщина на Черкащині та її річка Тікич. Вона (річка) була "персонажем" у його "Гайдамаках", з неї він носив воду для маляра в Лисянці і через неї десятирічним хлопчиком долав (у Гуляйполі) брід під час "чумакування" з батьком. Але Шевченко

водночас – і вся Україна та світ, де вшановано його півтора тисячами пам'ятників та рясними перекладами його творів іноземними мовами й літературно-критичними студіями про них. Достатньо сказати, що лише його "Заповіт" перекладено понад півторастами мов народів світу.

"Філологічний семінар", про який у нас мова, не одразу "прийшов" до творчості Кобзаря. Заснований у Київському університеті 1904 року професором Володимиром Перетцом, він на початку мав назву "Семинарий русской филологии" і власне українською літературою не міг займатися за визначенням: не дозволяла великодержавна політика освіти в Російській імперії. України для неї, як відомо, не існувало, а лиш "Юг России" чи "Малорусский край". Ім'я Шевченка в тих умовах було проscribeваним, про що свідчить хоча б факт імперської заборони відзначення 100-ліття від дня його народження в 1914 році.

Із "Філологічного семінару" вийшла ціла когорта фундаторів модерного літературознавства України першої чверті ХХ ст., яке в європейській науці про літературу прийшло на зміну історичній методології з її найрізноманітнішими відгалуженнями – біографічним методом, психологічним, культурно-історичним, міфологічним, порівняльним та ін. Серед модерних літературознавців найвідомішими згодом стали слухачі перетцівського семінару М. Зеров, С. Маслов, М. Гудзій, О. Багрій і Шевченків земляк із Звенигородщини Павло Филипович (народився в селі Кайтанівка тодішнього Зенигородського повіту). Більшість із них (зокрема й засновник семінару В. Перетц) радянським режимом була репресована чи й розстріляна в 20–30-х роках. Зокрема, і згаданий Павло Филипович, якого розстріляли в листопаді 1937 р. у Сандормосі. Вціліли тоді лиш ті, хто займався в науці про літературу нібито далекими від радянської ідеології проблемами давньої української літератури чи бібліографії (С. Маслов, М. Гудзій, Б. Ларін, О. Назаревський та ін.), або зумів якимось чином емігрувати за кордон (Л. Білецький, О. Бургардт, Д. Чижевський). Завдяки цим останнім українське літературознавство ХХ-го ст. утрималося в своєму модерністському статусі, тоді як радянське змушене було стояти на антинауковій

методології, що диктувалась нав'язаному режимом літературній творчості методом т. зв. соціалістичного реалізму.

Творчість Тараса Шевченка трактувалась тоді в дусі такої ж (стисло кажучи – радянської) методології, а "семінаристи" Володимира Перетця звернулись до Шевченка на початку 20-х років саме в дусі модерності. Вона полягала в тому, що на літературний твір слід дивитися з позицій художньої форми: з позицій жанру, стилю і загалом – мовної організації літературного тексту. Основи такої методології В. Перетц виклав у працях "Очерки по истории поэтического стиля в России" (1905–1907 pp.) та "Из лекций по методологии истории русской литературы" (1914). Одним із перших "семінаристів" у дусі такої методології до творчості Шевченка звернувся М. Зеров у рецензії на збірник "Т. Шевченко. Революційні поезії" (з передмовою Є. Григорука, 1921). Пізніше з'явилася його монографія "Нове українське письменство" та інші дослідження, в яких так чи інакше було наявне і модерне прочитання творчості Т. Шевченка.

**Професор Київського
університету
Павло Филипович**

Дуже послідовним у її дослідженні був "кайтанівець" Павло Филипович. У 1921 р. він публікує статтю "Поет огненного слова", а згодом – цілу низку шевченкознавчих студій, які й донині залишаються актуальними та науково спроможними. Серед них виділяються "До студіювання Шевченка" (1924), "Європейські письменники в Шевченковій лектурі" (1926), "Забуті рецензії 40-х років на Шевченкові твори" (1930) та ін. У статті "Шевченко і романтизм" (1924) П. Филипович, зокрема, наголошував, що про його романтизм писали й до нього, але писали ніби "між

іншим". Завдання ж полягає в тому, аби глянути на проблему як на одну з найприкметніших рис творчості Шевченка і в контексті

з типологічно близькими явищами в інших (крім української) літературах. Відтак, П. Филипович розглянув Шевченкові балади (як український варіант суто романтичного жанру), його "історичні поеми" з суто романтичним культом героїчної індивідуальності, твори з романтичною ідеєю реформаторської ролі поета і митця загалом ("Перебендя" та ін.), так звані "побутові поеми", де ситуації відтворено ніби в реальному дусі, але в "криваво-ефектовних", суто романтичних тонах, кілька інших творів поета (і ранніх, і найпізніших), де романтичний герой "доведений до краю", а поет при цьому вдається до суто романтичних композиційних прийомів, наснажує нарацію творів музичною стихією, використовує примхливі асонанси, алітерації, внутрішні рими, народнопісенні поетичні розміри та інші засоби, характерні саме для романтичної творчості. Про все це П. Филипович говорить у зв'язках із характерними рисами німецького та англійського романтизму, з творчістю А. Міцкевича, О. Пушкіна, Ю. Лермонтова, Дж. Байрона, але не в плані запозичень чи "фізичних" впливів (як писали деякі попередники П. Филиповича), а з заглибленням у типологічні основи самого явища романтизму, котрий майже однаково чи тільки з певними відмінностями виявлявся в багатьох літературах Європи. Це видається особливо важливим тому, що немало літературознавців (особливо – радянських) доводили, ніби романтизм був лише "епізодичним" явищем у Т. Шевченка на ранньому етапі його творчості.

На особливу згадку у плані шевченкознавчих студій "семінаристів" заслуговує В. Петров (Домонтович) як автор студії "Естетична доктрина Шевченка", опублікованій у журналі "Арка" (1948, № 3–4), а ще більше – Дмитро Чижевський, який з позицій романтичної естетики заговорив про всю творчість Шевченка, тобто, глянув виключно на **поетику** його творчості. Змістові мотиви поезії автора дослідник характеризував тільки у зв'язку з його поетикою. *«Це було щось цілком нове, – писав він в "Історії української літератури" (1956), – велетенське, великорисе – не лише змістом, а й формою... Поетичні якості поезій Шевченка без сумніву почасти зумовлені його глибинними*

зв'язками з народною поезією... він не просто переспівує народні пісні, а творить пісні, в єстві своєму народні. Він не лише шляхом збирання надбав скарб народної поетики, ні. Мова народної поезії – ніби його природна мова» [13, с. 455]. Це своє спостереження Д. Чижевський проілюстрував дуже детальним аналізом стильових особливостей строфіки, ритміки, римування та інших формотворчих засобів у поезії Шевченка. Він вважав її суто романтичною ("київська романтика"), а в своїх епічних творах Шевченко (за уявленням Чижевського) поставав у типологічних зв'язках з європейським романтизмом, зокрема з т. зв. "байронічними поемами".

На відміну від радянського літературознавства, яке трактувало Шевченка тільки з позицій розвінчання ним панства та царизму (але обминали його образи на зразок "московської блекоти" чи "московських ребер"), "семінаристи" розвивали думку про нього як поета загальнолюдських проблем, як творця суто естетичних цінностей у літературі. Це була, по суті, дорога, на яку пізніше вказував стосовно Шевченка Іван Франко. Він говорив, що в українському віршуванні було немало таких, що любили, як він, неньку Україну, кликали її до сокири, але зрівнятися з Шевченком вони ніяк не могли, бо він був насамперед великим поетом. Так трактували Шевченка і вихованці семінару, після знищення яких у 20–30-х роках семінар перестав існувати. В часи мого навчання в університеті (1961–1966) про нього міг мимохіть згадати в своїх лекціях професор Арсен Ішук, на курсі якого літературу викладав М. Зеров, а прочитати про нього можна було у двох висловлюваннях академіка О. Білецького: в одному випадку він говорив, що семінар був доброю школою роботи "на чорному дворі науки" (тобто – в архівах), а в іншому називав його формалістичним і шкідливим для радянського літературознавства.

Відродити семінар мені вдалося в середині 90-х років ХХ ст., а з 1998 року почав виходити і друкований орган семінару з назвою "Філологічні семінари". Нині вийшло 22 його випуски та два підсумкових ("Філологічні семінари – школа наших традицій" (2012, 2017). Однією з провідних тем у ньому залишалася тема творчості Шевченка.

У підсумковому виданні, що вийшло в 2017 р., ім'я поета згадується близько 50-ти разів. Хоча спеціально його творчості не присвячувався жоден семінар; відтак, він у матеріалах семінару був ніби "ніде" і водночас "скрізь". Його духом проймався сам зміст семінарів, не залежно від обговорюваної на них теми. Одним із лейтмотивів у доповідях "семінаристів" був образний афоризм поета *"у раю пекло розвели"* [14, с. 223]. У ньому відлунювали ворожнеча, загарбництво і клацання зброєю,

замість того, щоб творити на землі добро, волю і мир. Інший, часто згадуваний афоризм Шевченка (*"грязнейшие малороссийские вирши"*), висловлений щодо віршувань поміщика Родзянка, стосувався естетичної чистоти творчості як такої. В ньому звучав акцент на тому, що лексика сучасних літературних творів, на жаль, виповнюється зашкваром ненормативної лексики й посиленням інтересом письменників до низових людських інстинктів. Тим часом, у самого поета увага концентрувалася на вищих якостях людини як духовного створіння: *серце, доля, душа, любов, правда, дума, пісня*. Згадаймо його образні вислови на зразок *"серце одпочине"*, *"серце ядом гою"*, *"доле, де ти?"*, *"з долею лихою"*, *"апостол правди і науки"*, *"наша дума, наша пісня"* й ін.

На семінарі, присвяченому проблемам теорії літератури у вищій школі (2008 р.) йшлося про полемічні моменти в трактуванні постаті Шевченка в книжці Гр. Грабовича *"Шевченко – поет-міфотворець"* (1991). Автор цієї книжки в образі двох козаків (вірш *"У тієї Катерини..."*) помітив комплекс (за його виразом "сплав") чоловічої орієнтації, бо ті козаки, бач, *"в стегу побратались"* [14, с. 138]. Валерій Шевчук, до речі, у книзі *"Personae verbum"* (1991) показав, що творчість Шевченка – це не міф, а реальність, а Іван Дзюба в статті *"Григорій Грабович: pro і contra"* згадану книжку Гр. Грабовича схаактеризував

з позиції "і вашим, і нашим" [4]. А щодо образу "в степу побратались" у вступному слові на семінарі сказано таке: *«Голе теоретизування тут не дало змоги досліднику відчувати в словах Шевченка живу поетичну енергію. У його, Шевченкових, текстах, як і в народних думках чи піснях, у творах М. Гоголя "Тарас Бульба" чи П. Куліша "Чорна рада" слова "побрататися", "побратимство" і похідні від них уживаються безліч разів і означають зовсім не те, що домислив собі постмодерний дослідник. Його домисли можна було б укласти в семантику "кризи" міркувань одного автора, але до "кризи" теорії літератури вони ніякого стосунку не мають»* [11, с. 58].

Іншого типу полемічна ситуація відбита у вступному слові до семінару на тему "Літературна критика і критерії художності" (2009 р.). Звернуто увагу, що критик А. Бондар поезію "Садок вишневий коло хати..." не тільки іронічно назвав "ідилічною картинкою авторства Тараса Шевченка", а й охарактеризував як зразок "хрестоматійно-шаблонного образу України" [6, с. 5]. Я у вступному слові зауважив, що "іронія, звичайно, можлива в критичних судженнях, але коли вона переростає в цинізм щодо святих речей усієї нації... Ні француз, ні поляк цього б собі не дозволили" [11, с. 66].

Періодично на семінарах виникало питання про складність вивчення творчості Т. Шевченка в школі. На 12-му семінарі, зокрема, наголошувалось, що 9-тикласник, наприклад, навряд чи здатний осягнути художній та історичний вантаж таких поем поета, як "І мертвим, і живим..." чи "Великий льох" [11, с. 67]. Психологія 15-тирічного школяра не готова їх сприйняти і тому належне місце вони можуть зайняти не раніше, як у лектурі студента вищої школи.

Часом дуже гострими були полеміки науковців на семінарі з питанням "Помежів'я літератури й паралітератури" (2011 р.). Ніде правди діти, в літературному потоці всіх часів завжди бувала чимала доза шумовиння, тобто – писанини графоманського штибу. Критикуючи його, учасники семінару за критерій брали саме творчість Т. Шевченка. Зверталась увага, зокрема, на його концепцію з відомого вірша, викладену в словах: *"...Нащо нас мати привела: // Чи для добра, чи то для зла"* [14, с. 53]. За

значенням ця концепція стоїть в одному ряду з шекспірівським *"бути, чи не бути"* і може сприйматися як критерій високої літератури, що відрізняє її від паралітератури. Так само критерієм художності літератури може сприйматися Шевченкове вміння створити літературність на, сказати б, малій площі наративу, на побудові конкретного якогось образу. Скажімо, у вірші *"Сон (Гори мої високії)"* образ Трахтемирова:

І Трахтемирів геть горою
Нечепурні свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов п'яний старець торбинки [14, с. 39].

Тут вирішальним в образній побудові зображеної картини постає останній рядок катрена, в якому *"нечепурні хатки"* Трахтемирова порівняно з торбинками, які розкидав п'яний старець.

Можна ще говорити про порушуванні на семінарах питання стильових особливостей *"створення"* Шевченком (як і Гоголем) тієї духовної України, в якій ми досі живемо, але найважливішим, як на мене, може видатися питання присутності творів Шевченка у світовій літературі. Про це багато говорено на 16-му семінарі *"Парадигма сучасного літературознавства: світовий контекст"* (2013 р.). Ішлося про переклади творів поета іноземними мовами і зачеплено було питання знань про українську літературу та Шевченка за кордоном. *"Неистовый Виссарион"*, тобто – Белінський, відмовляв Шевченкові в художній талановитості і вважав, що *"украинское племя"* може мати тільки суто народну творчість, але ніяк – не професійну літературу [1, с. 163]. Через півтори сотні літ Гр. Грабович висловив думку, що про українську літературу зарубіжжя дізнавалося *"з других рук"*, тобто, або з російського, або з польського літературознавства. Дослівно в нього це звучало так: *"Українська література нового часу починається з подвійної апорії: вона виходить на загальну європейську сцену не під своїм іменем, а за посередництва відоміших польської та російської літератур..."*, [2, с. 26]. І це не зважаючи на те, що, наприклад, Тереза Робінзон (псевдонім *Тальві*) ввела відомості про І. Котляревського в англomовний контекст 30-х рр. XIX ст. без

**Пам'ятний знак малому Тарасу
в с. Гуляйполі
Звенигородського району**

будь-якого посередництва, а Лейпцигське видання "Новые стихотворения Пушкина и Шевченки" (1859) готувалося теж без російського чи польського посередництва. Опікувався ним Пантелеймон Куліш і завдяки йому там були опубліковані навіть Шевченкові твори, які не входили до різних видань "Кобзаря" аж до 1907 р. Зокрема, "Кавказ", "І мертвим, і живим..." та "Заповіт". Пізніше, після 1859 р., без будь-якого посередництва публікувалися мовами європейських країн твори Марка Вовчка, Івана Франка, Лесі Українки й ін. Повість Марка Вовчка "Маруся" тільки у Франції до кінця 40-х років ХХ ст. витримала кілька десятків видань. Припускають, що один із стимулів – героїня цієї повісті. Вона, як вважається, нагадувала для французів їхню легендарну Жанну Д'Арк. А Марка Вовчка, як відомо, Т. Шевченко називав "Моя ти доне!" [14, с. 282].

Найбільше відомостей про Шевченка за кордоном містив 22-й семінар, основна тема якого – "Українська література у

світі" (2020; збірник матеріалів семінару опубліковано 1921 р.). Доповідачі на семінарі обов'язково акцентували на проблемі перекладів Шевченкової спадщини мовами різних народів, серед яких провідне місце належить, звичайно, народам слов'янського світу. Так, у доповіді доктора філології Белградського університету Тані Гаєв "Рецепція української літератури в перекладах сербською мовою" відзначено, що перші переклади Шевченка мовою сербів з'явилися через сім років після його відходу у вічність (перекладач В. Николич), а літературно-критичне осмислення його творчості відноситься лише до 1914 р., тобто – до 100-ліття від дня його народження. Серед авторів інформації про життя і творчість Шевченка зустрічаємо в той рік, зокрема, знаменитого сербського письменника Броніслава Нушича.

Чеська шевченкіана славна насамперед тим, що в 1876 р. у Празі опубліковано не цензурований "Кобзар" Т. Шевченка. Хоча ознайомлення з творчістю поета почалося в Чехії ще за його життя. Доценти кафедри славістики КНУ імені Тараса Шевченка О. Палій та А. Погребняк наводять у своїй доповіді на семінарі 2020 року дуже докладний опис перекладів творчості Т. Шевченка, починаючи з 1860 року, коли Й. Перволф переклав і опублікував чеською мовою поему "Іван Підкова"; у 1863 році Й. Фріч переклав "Послання Шафарикові", що було зроблено за підказкою Марка Вовчка (припускають авторки статті). Вони ж наголошують: "Якщо спочатку чехи сприймали Шевченка передусім як геніального інтерпретатора української народної пісенності, то пізніше з'явилися наукові публікації, у яких належно поцінювалися національна самобутність, глибина і сила поетичного генія українського Кобзаря" [10, с. 121].

У франкомовних країнах (зокрема у самій Франції) ім'я Кобзаря стало з'являтися спочатку в антологіях української літератури, що її готували (як редактори) Михайло Грушевський (1921) або Ілля Борщак (1935). "Вибрані твори" поета французькою мовою окремим виданням вийшли тільки в 1961 р. (перекладач Е. Гійвік). Професор Дмитро Чистяк у доповіді на семінарі вказує, що передне слово до цього видання написав М. Рильський (45 сторінок!), але й додає, що Гр. Кочур, наприклад, піддавав критиці вміщені в ньому переклади. Він

писав, що в них спостерігалися "лексична надлишковість, порушення принципу еквілінеарності, деконцентрація поетичного змісту, а також відмова від збереження основних ритміко-мелодичних особливостей шевченкової мови, однак поетичний талант Е. Гійвіка зумів передати дискурсивний зміст на високому естетичному рівні" [12, с. 203–204].

Загалом, переклади поезії віддаленими від мови її оригіналу – річ дуже складна, або в принципі й неможлива. М. Вінграновський колись напівжартома сказав, що він, як і Шевченко, "неперекладний" поет. Тут (це вже я кажу від себе) доречніші завжди "переспіви", а не "переклади". Поезія ж бо подібна (за специфікою) до музики, котра взагалі не перекладається, а виконується різними націями "в оригіналі". "Переспівати" поетичний твір здатен лише автор, що за талантом близький до автора оригіналу. А до таланту Шевченка, як відомо, дотягнутися може далеко не кожен віршотворець. Тому, наприклад, вважається, що досі немає гідного перекладу Шевченкових творів англійською мовою. Хоча, наприклад, англійка Віра Річ займалася цією проблемою майже півстоліття і донесла до британського читача дуже багато творів Кобзаря. Зокрема – більшість його епічних поем. Вона так пройнялася поетичним подвигом Шевченка, що навіть заповіла поховати її в Каневі, поблизу могили Великого українця. Дехто з англомовних перекладачів (але українського походження) в останні роки пішов, сказати б, легшим шляхом: відійшов від Шевченкової поезики і здійснив адекватний переклад його творів. У наслідку маємо, наприклад, текст повного "Кобзаря" Шевченка англійською (американського варіанту) мовою, що має вигляд підрядника. Автор такого проекту – Петро Фединський, який більше відомий як журналіст. Він до 200-річчя Тараса Шевченка підготував такий проект дуже сумлінно і зацікавлений читач, відтак, має змогу дізнатися детальніше про постать Шевченка не тільки як про пам'ятник йому в Вашингтоні, а й як про творця дуже своєрідної літератури. Принагідно про все це йшлося і у вступному слові до 22-го семінару, і в доповідях окремих учасників семінару.

Чи не найбільш яскравим зацікавленням творчістю Шевченка у славилися Білорусь і Грузія. У Білорусі багато зусиль до цього доклали професори В'ячеслав Рагойша і Тетяна Кобржицька. В. Рагойша детально розповів про це у доповіді на 22-му семінарі "Рецепція української літератури в незалежній Білорусі" [9, с. 68–89]. Він наголосив, що тільки в останні роки опубліковано білоруською мовою такі книги, як "Шевченкова дорога в Білорусь" (2004), збірник української поезії "Кобзар" (2004), кілька видань у серії "Шевченко і світ" та ін. У них опубліковані твори Шевченка в перекладах Янки Купали, Якуба Коласа, Олеса Гаруна, Максима Танка, Ригора Барадуліна, В. Зуйонка, й ін., а про зв'язки української та білоруської літератур, де найпомітніше місце посіли твори Т. Шевченка, опублікували в різний час свої студії З. Бядуля, М. Богданович, У. Дубовка, У. Караткевич, А. Мальдіс та ін.

Чи не найраніше творчість Т. Шевченка почала перекладатися в Грузії. Бібліографія грузинської шевченкіани, укладена професором Ол. Мушкудіані, налічує близько тисячі позицій [7], перші з яких з'явилися ще за життя поета. У колективній доповіді грузинських та українських дослідників творчості Т. Шевченка відведено одне з найпомітніших місць [8]. Значною мірою завдяки його поемі "Кавказ", яка (серед зарубіжних перекладів) грузинською мовою з'явилася однією з перших. Але й через те, що грузинське шістдесятництво (XIX ст.) багато в чому суголосне з подібним явищем в українській літературі. «Типологічна схожість творчості Шевченка виявляється, як у грузинських романтиків (Н. Бараташвілі, О. Чавчавадзе), так і реалістів-шістдесятників, зокрема в ідейно-тематичних (А. Церетелі) та сюжетних аспектах (поема "Бахтріоні" Важа Пшавела, "Хевісбері Гоча" О. Казбеґі)» [8, с. 167]. На початку XX ст. інтерес до Шевченка в Грузії посилювався у зв'язку зі спогадом класика їхньої літератури А. Церетелі про його (20-тирічного!) зустріч із Шевченком у 1860 р. і про те, що Шевченко "навчив" його, як треба любити свою батьківщину. Деякі грузинські інтелектуали не дуже прихильно поставилися до цього спогаду, бо, на їхню думку, кожного грузина вчить любові до своєї Батьківщини насамперед сама Грузія.

Новим етапом в освоєнні Шевченка грузинською літературою стала середина ХХ ст. У 1939 р., зокрема, вийшов "Кобзар" поета, в якому вміщено більшість основних його творів, перекладених відомими грузинськими поетами за редакцією С. Чиковані та Ш. Радіані. На рубежі ХХ–ХХІ століть така робота активізувалася насамперед завдяки заснуванню в Тбіліському університеті спочатку Українського клубу, а потім – Інституту україністики. Незмінно очолював ці інституції професор Отар Баканідзе, якого в 1994 р. було обрано почесним доктором Київського університету імені Тараса Шевченка. З його ініціативи тричі були видані білінгвістичні збірки поезій Шевченка – у 1989 р. "Кобзар", у 2007-му – збірка "За горами гори", а в 2014-му знову "Кобзар", переклади до яких виконані із врахуванням найновіших перекладознавчих методик і практик. В ці ж роки активізувалася і дослідницька робота творчості Шевченка. Зокрема – в студіях О. Мушкудіані та Р. Чілачави. Обидва займаються і перекладами творів Тараса Шевченка. О. Мушкудіані переклав практично всю лірику поета [16], а Р. Чілачава – вибрані твори для білінгвістичної книги трьох знакових в українській літературі поетів: Шевченка, Франка і Лесі Українки [15].

Підсумовуючи міркування про переклади Шевченка в Грузії, автори цитованої доповіді на 22-му "Філологічному семінарі" висловили думку, яка може бути підсумковою і щодо перекладів творчості поета будь-якими іншими іноземними мовами: "У ХХІ столітті в умовах зміцненого перцепційного хронотопу читачами творчості Тараса Шевченка в Грузії, – говорили згадані доповідачі, – буде нове покоління, яке умовно можемо назвати Номо Globaliscus. І те, як буде воно читати поезію Шевченка, як сприйматиме її, багато в чому залежатиме від якості, рівня перекладів, коментарної бази, уміння передати найголовніше. Аби *Інше/чуже* було не опозицією *Своєму* (Д. Наливайко), а доповнювало, поглиблювало його" [8, с. 170–171].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белинский В. Статьи о народной поэзии // Собрание починений в 9-ти томах. М.: Наука, 1979. Т. 9.
2. Грабович Г. Українська література та Європа: опорії, асиметрії та дискурси // Критика, 2012, № 4.

3. Грабович Г. Шевченко – поет-міфотворець. Переклад з англійської С. Павличко. К.: Український письменник, 1991.
4. Дзюба І. Григорій Грабович: pro і contra // Літературна Україна, 2007, 1 лист.
5. Дроздовський Д. Українська література в перекладах англійською мовою, виданих у Британії (1991–2021) // Філологічні семінари. *Українська література у світі*. Випуск 22. К.: Освіта України, 2021.
6. Критика К., 2008. № 46.
7. Мушкудіані О. Симфонія грузинської Шевченкіани. К.: ВЦ Університету міжнародних відносин, 2009.
8. Мchedладзе І., Наскідашвілі Н., Чхатарашвілі С., Грицик Л. Полісистемні парадигми перекладів української літератури в Грузії // Філологічні семінари. *Українська література у світі*. Вип. 22. – К.: Освіта України, 2021.
9. Рагойша В. Рэцэпцыя украінскай літаратуры у незалежнай Беларусі // Філологічні семінари. *Українська література у світі*. Вип. 22. К.: Освіта України, 2021.
10. Філологічні семінари. *Українська література у світі*. Вип. 22. К.: Освіта України, 2021.
11. Філологічний семінар – школа наших традицій. К.: Освіта України, 2017.
12. Чистяк Д. Українська література у франкомовних країнах: історія та сьогодення, проблеми та перспективи // Філологічні семінари. *Українська література у світі*. Вип. 22. К.: Освіта України, 2021.
13. Чижевський Д. Історія української літератури. К.: ВЦ Академія, 2003.
14. Шевченко Т. Зібрання творів: У 12 т. Т. 2: Поезія 1847–1861. К.: Наукова думка, 2003.
15. Шевченко Т. "Думи мої, думи". К.: В-во Р. Чілачави, 2012.
16. Шевченко Т. Лірика. Поезії та поеми. *Переклад О. Мушкудіані*. К.: ВЦ Київського міжнародного університету, 2015.

REFERENCES

1. Belynskyi V. Staty o narodnoi poezyi // *Sobraneye pochynenyi v 9-ty tomakh*. M.: Nauka, 1979. T. 9. (in Russian)
2. Hrabovych H. *Ukrainska literatura ta Yevropa: oporii, asymetrii ta dyskursy* // *Krytyka*, 2012, № 4. (in Ukrainian)
3. Hrabovych H. Shevchenko – poet-mifotvorets. Pereklad z anhliiskoi S. Pavlychko. K.: *Ukrainskyi pysmennyk*, 1991.4. Dziuba I. Hryhorii Hrabovych: pro i contra // *Literaturna Ukraina*, 2007, 1 lyst. (in Ukrainian)
5. Drozdovskyi D. *Ukrainska literatura v perekladakh anhliiskoiu movoiu, vydanykh u Brytanii (1991–2021) // Filolohichni seminary. Ukrainska literatura u sviti*. Vyp. 22. K.: Osvita Ukrainy, 2021. (in Ukrainian)
6. Krytyka K., 2008. № 46. (in Ukrainian)
7. Mushkudiani O. *Symfoniia hruzynskoi Shevchenkiany*. K.: VTs Universytetu mizhnarodnykh vidnosyn, 2009. (in Ukrainian)
8. Mchedeladze I., Naskidashvili N., Chkhatarashvili S., Hrytsyk L. *Polisystemni paradyhmy perekladiv ukrainskoi literatury v Hruzii // Filolohichni seminary. Ukrainska literatura u sviti*. Vyp. 22. K.: Osvita Ukrainy, 2021. (in Ukrainian)

9. Rahoisha V. Retseptsyia ukrainskai literatury u nezalezhnai Belarusi // Filolohichni seminary. *Ukrainska literatura u sviti*. Vyp. 22. K.: Osvita Ukrainy, 2021. (in Belarusian)
10. Filolohichni seminary. *Ukrainska literatura u sviti*. Vyp. 22. K.: Osvita Ukrainy, 2021. (in Ukrainian)
11. Filolohichniy seminar – shkola nashykh tradytsii. K.: Osvita Ukrainy, 2017. (in Ukrainian)
12. Chystiak D. Ukrainska literatura u frankomovnykh krainakh: istoriia ta sohodennia, problemy ta perspektyvy // Filolohichni seminary. *Ukrainska literatura u sviti*. Vyp. 22. K.: Osvita Ukrainy, 2021. (in Ukrainian)
13. Chyzhevskiy D. Istorii ukrainskoï literatury. K.: VTs Akademiia, 2003. (in Ukrainian)
14. Shevchenko T. Zibrannia tvoriv: U 12 t. T. 2: Poeziia 1847–1861. K.: Naukova dumka, 2003. (in Ukrainian)
15. Shevchenko T. "Dumy moi, dumy". K.: V-vo R. Chilachavy, 2012. (in Ukrainian)
16. Shevchenko T. Liryka. Poezii ta poemy. *Pereklad O. Mushkudiani*. K.: VTs Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu, 2015. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 19.04.22

M. K. Naienko, DSc (Philol.), Prof.

e-mail: list2111@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

"PHILOLOGY SEMINAR" AND THE CREATIVITY OF TARAS SHEVCHENKO

The "Philological Seminar" (originally called "Seminar of Russian Philology") was a special training seminar in the curriculum for philology students at the University of Kyiv since 1904. Later in 1907, it became a course, which brought together students specializing in the study of history and theory of literature. In the 20 and 30s of the twentieth century, the seminar was canceled, and its participants were repressed. Taras Shevchenko's work (due to the ideology of the Russian Empire that considered the poet as hostile) very slowly became the subject of research amongst "seminarians". The proposed study deals with their first and later publications on the Shevchenko topic, but mainly on Shevchenko's motives in the reports at the seminar, which was revived in the mid-90s of the twentieth century. The author analyzes these motives from the standpoint of modern literary criticism, focusing on both "positive" views on the figure and work of Taras Shevchenko, and polemic moments in the perception and his interpretation as a poet and a person.

Keywords: philological seminar, Taras Shevchenko, artistic motives of work, poetics, translation, national specifics, world significance of the poet's work.